



Eğitim Bilimi Yöntemlerinden İmgelemenin Ayetlerdeki Kullanım Şekilleri

İsmail Çevik¹

Öz

İmgeleme, kelimelerle resim yapma sanatıdır. Bireyin zihninde, yapılan tasvirler ile hadiseleri yaşıyormuş gibi tasavvur oluşturularak, doğru davranışa yönlendirme amaçlanmaktadır. Alginın yokluğunda bile imgeleme yapabilmek mümkündür. Oluşturulan bu imgelerin hepsinin doğada bir karşılığı olmak zorunda değildir. Zihinde canlandırma, yaparak yaşayarak öğrenmenin planlama aşamasıdır. Hayal aleminde ruhun yaşadığı bir simülasyondur. İmgeleme gerçek yaşantıyı taklit etme eylemidir. Kişi yapacağı davranış ile ilgili olumlu ve olumsuz sonuçları zihninde ölçüp tartarak karar vermekte ve eylemde bulunmaktadır. Ayetlerde metafizik olaylardan bahsedilirken bu yönetime başvurulmuştur. Henüz yaşanmamış hadiseleri, bireyin bildiği birtakım olaylardan yola çıkıp düşünce ikliminde yaşatarak öğüt vermeyi ve doğru davranışa yönlendirmeyi amaçlamaktadır. İmgeleme yöntemi fitrata uygun olduğu için din eğitim-öğretiminde de kullanılması faydalı olacaktır. Yapılan çalışma bir araştırma makalesidir. Araştırmada doküman incelemesi ve betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışmanın amacı, imgelemeyi irdeleyip din eğitimi faaliyetlerinde yararlanabilmektir. Neticede bireylerin bu yöntemi kullandıklarında istenen davranış değişikliğini gösterecekleri ve öğrenme hedeflerini gerçekleştirecekleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Ahiret Hayatı, İmgeleme, Fitrat, Tasvir.

Çevik, İsmail. "Eğitim Bilimi Yöntemlerinden İmgelemenin Ayetlerdeki Kullanım Şekilleri". Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi 9/1 (Mart 2025), 221-245. <https://doi.org/10.32711/tiad.1601907>

| | |
|---|------------|
| Geliş Tarihi | 15.12.2024 |
| Kabul Tarihi | 06.03.2025 |
| Yayın Tarihi | 28.03.2025 |
| *Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir. | |

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Karabük Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe-Din Bilimleri Anabilim Dalı, Karabük, Türkiye, ismailcevik@karabuk.edu.tr, ORCID:0000-0003-3655-8092



The Use of Imagery in Verses, One of the Educational Science Methods

İsmail Çevik ¹

Abstract

Imagination is the art of drawing pictures with words. The aim is to create an image in the mind of the individual as if he were experiencing the events with the depictions made, and to direct him to the right behavior. Visualization is the planning stage of learning by doing and experiencing. This method was used when metaphysical events were mentioned in the verses. Since the imagery method is suitable for nature, it will be useful to use it in religious education and teaching. The study conducted is a research article. Document review and descriptive analysis methods were used in the research. The purpose of this study is to examine imagery and to be able to use it in religious education activities. As a result, it was concluded that when individuals use this method, they will show the desired behavioral change and reach their learning goals.

Keywords: Religious Education, Afterlife, Imagination, Nature, Description

Çevik, İsmail. "The Use of Imagery in Verses, One of the Educational Science Methods". *Türkiye Journal of Theological Studies*, 9/1 (Mart 2025), 221-245. <https://doi.org/10.32711/tiad.1601907>

| | |
|---|------------|
| Date of Submission | 15.12.2024 |
| Date of Acceptance | 06.03.2025 |
| Date of Publication | 28.03.2025 |
| *This is an open access article under the CC BY-NC license. | |

¹ Assistant Professor, Karabük University, Faculty of Theology, Philosophy-Religious Sciences, Department of Religious Education, Karabük/Türkiye, ismailcevik@karabuk.edu.tr, ORCID:0000-0003-3655-8092

Giriş

Görsel uzamsal zekânın bir yansıması olan zihinde canlandırma/îmgeleme,³ eğitim bilimlerinde sıklıkla tercih edilen etkili yöntemlerden biridir. Bu yöntem, günümüzde eğitimde yaygın olarak kullanılan "yaparak/yaşayarak öğrenme" stratejisinin zihinsel hazırlık ve planlama aşaması olarak değerlendirilmektedir. Birey, gerçekleştireceği faaliyeti önceden tasarlayıp canlandırarak hem başarıya ulaşmak için gerekli motivasyonu kazanabilir hem de gerçekçi bir bakış açısıyla süreci değerlendirebilir. Böylece kişi başarısızlık ihtimalini fark ederek hayal kırıklıklarından korunabilir veya başarıya ulaşacağına dair inançla faaliyetine daha güçlü bir şekilde odaklanabilir.

İmge herhangi bir duyuşsal uyarıcı olmaksızın nesnelere, olayların veya izlenimlerin bilinçte belirmesidir. Bu, hayal gücünün yarattığı soyut bir düşünce biçimidir. İmgeleme ise yaşanmış veya yaşanması muhtemel olayların birey tarafından zihinsel olarak kurgulanması, analiz ve sentez işlemlerinden geçirilmesiyle ortaya çıkan bir canlandırma sürecidir.⁴ Algının yokluğunda bile zihinsel tasvirler oluşturabilmek, bireyin geçmiş algılarından yararlanarak veya tamamen soyut imgeler üreterek gerçekleştirebileceği bir süreçtir. Bu imgelerin doğada birebir karşılığı olmak zorunda değildir.⁵ Özellikle dini metinlerde cennet ve ceennem gibi kavramlar, insan hayal gücünün sınırlarını aşarak soyut bir gerçeklik sunmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de yer alan cennet ve ceennem tasvirleri, insan hayal gücünün sınırlarını zorlayacak derecede güçlü anlatımlarla sunulmuştur. Bu tasvirlerde yer alan bazı unsurlar, dünya yaşamında algısal bir karşılığa sahip olmamakla birlikte, bireylerin zihninde derin bir etkileycilik yaratır. Örneğin, ceennem ile ilgili ayetlerde geçen "yanan derilerin sürekli yenilenmesi"⁶ veya "el ve ayakların aleyhte tanıklık yapması"⁷ gibi ifadeler, doğrudan dünya yaşamında somut bir karşılık bulmasa da bireylerin zihinsel süreçlerini harekete geçirerek soyut bir gerçeklik algısı oluşturmaktadır. Bu tür tasvirlerin insan zihninde güçlü bir iz bırakmasının temel nedeni, görsel uzamsal zekânın devreye girerek bireyde hayali bir deneyim oluşturmalarıdır. Her ne kadar farklı davranışlar gösteren kişiler bulunsun da genel olarak bireyi, cennet tasvirlerinde kullanılan güzellik unsurlarının iyiliğe yönlendirme; yine ceennem tasvirlerindeki ürkütücü ayrıntıların olumsuz davranışlardan kaçınmasını sağlama ihtimali yüksektir.

İmgeleme, din eğitimi uygulamalarında insan fıtratına uygun bir öğrenme yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Peygamberlerin kullandığı hikâye anlatma yönteminin ve kutsal kitaplarda yer alan tasvirlerin, bireylerin zihinsel dünyasında derin izler bırakmak amacıyla oluşturulduğu düşünülebilir. Özellikle Kur'an-ı Kerim'de yer alan cennet ve ceennem tasvirleri, etkileyci bir dil ve güçlü teşbihlerle insan ruhuna tesir etmektedir. Bu anlatım biçimi, bireyin psikolojik ve duyuşsal süreçlerini harekete geçirerek inanç ve davranış değişikliklerini teşvik etmektedir. Örneğin, cennetin muhteşem cazibesi bireyi

³ Rasim Bakırcıoğlu, *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2012), 669.

⁴ Bakırcıoğlu, *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü*, 669.

⁵ Ali Seylan, *Temel Tasarım* (İstanbul: Yem Yayınları, 2020), 121.

⁶ *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, çev. Hayrettin Karaman vd. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), en-Nisa 4/56.

⁷ Yasin 36/65.

iyiliğe teşvik edebiliyorken cehennemnin dehşet verici ayrıntıları bireyi kötülükten uzaklaştırabilir. Bu tür bir denge, insan psikolojisine uygun bir şekilde tasarlanmıştır. Aşırı umut bireyi rehavete sürükleyebilirken, umutsuzluk da bireyi karamsarlığa ve pasifliğe itebilir. Kur'an'daki anlatım tarzı, bu dengeyi gözeterek bireyde ideal bir motivasyon seviyesi yaratmayı hedeflemektedir.

Kur'an-ı Kerim'de kıyamet tasvirleri olağanüstü bir ifade tarzıyla sunulmuştur. Kelimelerle çizilen resimler, bireyin zihninde canlanarak adeta bir hareketlilik kazanır. Bu anlatım tarzı okuyucuyu olayın içine çeker ve zihinsel süreçlerini derinleştirir. Kur'an'ın bu özgün anlatım yöntemi bireyi sıradan bir okuyucu olmaktan çıkararak anlatılan olayların aktif bir katılımcısı hâline dönüştürebilir.⁸ Örneğin, kıyamet tasvirleri sırasında okuyucu bir anda sahneye giren ve çıkan şahısları zihninde görselleştirebilir. Bu güçlü tasvirler, soyut bir anlatıdan çok, okuyucunun yaşam deneyimlerine temas eden somut bir gerçeklik algısı yaratabilir. Bu özellik, Kur'an'ın mucizevi anlatım gücünün bir göstergesidir. Bu sayede hem inanmayan bireylerin iman etmesi teşvik edilmekte hem de inanan bireylerin dinî hayatlarını daha hassas bir şekilde yaşamaları özendirilmektedir.

Din eğitimi bağlamında, güçlü tasvirler ve etkileyici anlatımlar bireylerin inanç ve davranışlarında kalıcı etkiler yaratabilir. Bu nedenle, zihinde canlandırma yönteminin eğitimdeki rolü hem akademik hem de manevi kazanımlar açısından kritik bir öneme sahiptir. Zira okuduğunu anlama stratejilerinden biri olan zihinde canlandırma stratejisi, okuyucunun metni daha iyi kavrayabilmesi için okuduklarına dair zihninde görsel bir imaj oluşturmasını hedefler. Bu strateji sayesinde okuyucu, okuduğu metni kendi deneyimleri ve ön bilgileriyle ilişkilendirerek anlamlandırma sürecini derinleştirir. Zihinde canlandırma okuma sürecinde okuyucunun aktif katılımını artırarak metni daha etkili bir şekilde yorumlamasına yardımcı olur. Okuyucu, okuduğu metindeki olayları, karakterleri ve mekânları kendi zihninde canlandırarak hikâyenin ya da bilgilendirici içeriğin içine daha kolay dahil olur. Böylece okuma eylemi, sadece kelimeleri çözümlenmekten öteye geçerek, okuyucunun duyuşsal ve duygusal dünyasına hitap eden bir süreç hâline gelir. Ayrıca, bu strateji bireyin okuma sürecine yönelik ilgisini ve motivasyonunu artırır. Metinle gerçek yaşam arasında bağlantı kuran okuyucu, kelimelerin ve cümlelerin yalnızca soyut kavramlar olmadığını, aksine hayatın bir parçası olduğunu fark eder. Böylelikle, okuma eylemi okuyucu için anlamlı ve keyifli bir deneyime dönüşür. Motivasyonu artan bireyler, farklı türlerde, farklı konularda ve çeşitli zorluk düzeylerinde metinleri anlamaya ve yorumlamaya daha istekli hâle gelirler.

Sonuç olarak, zihinde canlandırma stratejisi, sadece okuma anlama becerilerini geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda bireyin hayal gücünü, yaratıcı düşünme yetisini ve eleştirel bakış açısını da güçlendirir. Bu nedenle, özellikle eğitim süreçlerinde bu stratejinin etkin bir şekilde kullanılması, öğrencilerin okuma alışkanlıklarını ve metinleri anlama becerilerini geliştirmelerine önemli katkılar sağlayacaktır.

Yöntem

Sosyal bilimler alanında gerçekleştirilen araştırmalarda, herhangi bir konuda verilen ilk eserler, bilimsel literatürün birincil kaynakları olarak kabul edilmektedir. Bu tür

⁸ Seyyid Kutub, *Kur'an'da Kıyamet Sahneleri* (İstanbul: İşaret Yayınları, 2011), 84.

kaynaklar, bir konunun doğrudan incelenmesiyle oluşturulan temel bilgi ve veri setlerini içerir. Öte yandan, birincil kaynaklara dayanılarak hazırlanan kitaplar, makaleler, tezler ve diğer akademik çalışmalar ise ikincil kaynakları oluşturmaktadır. İkincil kaynaklar, birincil verilerin analiz edilmesi, yorumlanması ve belirli bir bağlama oturtulması sonucunda ortaya çıkan bilgileri içermesi açısından önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmada kullanılan yöntem, sosyal bilimlerde sıkça başvurulan nitel araştırma yaklaşımının temel tekniklerinden biri olan doküman analizi/inceleme yöntemi olmuştur. Bu yöntem, mevcut belgelerin sistematik ve derinlemesine analiz edilmesi yoluyla, araştırma sorularına yanıt bulunmasını ve belirlenen hedeflere ulaşılmasını sağlar. Nitel araştırma yöntemleri arasında yer alan doküman analizi, özellikle geniş kapsamlı metinlerin incelenmesinde, tarihsel verilerin yorumlanmasında ve belirli bir bağlamdaki bilgilerin analizinde etkin bir araç olarak değerlendirilmektedir.⁹ Nitel araştırmalarda en zorlu aşamalardan biri, toplanan verilerin analiz edilme sürecidir. Bu sürecin zorlayıcı olmasının temel nedeni, her nitel araştırmada elde edilen verilerin farklı özelliklere sahip olması ve bu nedenle standart bir analiz yönteminin uygulanmasının güçleşmesidir.¹⁰ Çalışmanın temel odağı, İslam dini bağlamında ayetlerin içerik analizine dayanmıştır. Bu doğrultuda başta “*Hak Dini Kur’an Dili*”, “*İbn Kesir*”, “*Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*”, “*Fi Zılal-il Kur’an*” olmak üzere diğer tefsir çalışmaları ve temel İslami kaynaklar incelenmiştir. Aynı zamanda, imgeleme yönteminin din eğitimi süreçlerindeki etkileri üzerine yapılan güncel çalışmalar da değerlendirilmiştir. Söz konusu yöntemin din eğitimi faaliyetlerinde hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar doğurduğuna dair çeşitli örnekler ele alınmıştır. Araştırma sürecinde ulaşılan tüm kaynaklar, nitel analiz yöntemlerinden biri olan betimsel analiz tekniğiyle değerlendirilmiş ve elde edilen sonuçlar açıklığa kavuşturulmuştur. Ayetlerde, cennet, cehennem, ahiret hayatı, kıyamet, ölüm ve mahşer gibi konulara dair imgeleme unsurları içeren tasvirlerle ve misallere yer verildiği görülmektedir. Bu bağlamda ayetlerin anlatım biçimleri incelenerek, meseleye ışık tutan örnekler ve anlatım teknikleri detaylandırılmıştır. Ayetlerdeki bu tür tasvirlerin, dini kavramların zihinlerde somutlaştırılması ve bireylerde derin bir etki uyandırılması açısından önemli bir araç olduğu vurgulanmıştır. Yapılan analizler hem dini metinlerin edebi yönünü hem de eğitimsel işlevlerini anlamada katkı sağlamayı amaçlamıştır. Araştırmada bu kavramlar geniş bir bakış açısıyla tartışılacaktır.

1. Çoklu Zekâ Kuramına Göre Görsel Uzamsal Zekâ

Zekâ, bireyin düşünme, akıl yürütme, nesnel gerçeklikleri algılama, yargılama ve sonuç çıkarma kapasitesini ifade eden bir kavramdır.¹¹ Geleneksel zekâ anlayışı, bireylerin akademik veya dilsel-matematiksel yeteneklerini ön plana çıkarırken, Howard Gardner tarafından geliştirilen Çoklu Zekâ Kuramı, zekânın yalnızca bu alanlarla sınırlı olmadığını, bireyin yaşamın çeşitli yönlerinde farklı yetenek ve becerilerle kendini gösterebileceğini öne sürer. Bu kuramın temel özelliklerinden biri, bireylerin zekâ

⁹ Bilgen Kırıl, “Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi”, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/15 (2020), 170-189.

¹⁰ Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Seçkin Yayıncılık, 2013), 115.

¹¹ *TDK Sözlük Anlamı*, “Zekâ” (Erişim 07 Nisan 2023).

potansiyellerini gerçek hayatta problem çözmeye ve sonuç elde etmeye süreçleriyle ilişkilendirmesidir.¹²

Çoklu Zekâ Kuramı içinde yer alan görsel-uzamsal zekâ, bireyin çevresindeki dünyayı duyularıyla algılayarak yorumlama ve bu algıdan hareketle imgeler, resimler ve şekiller aracılığıyla ifade etmeye yeteneğidir.¹³ Bu tür bir zekâ, yalnızca fiziksel olarak mevcut olan nesnelerin algılanmasıyla sınırlı değildir; bireyler, zihinsel tasvirlerle fiziksel uyarıcıların olmadığı durumlarda bile görsel imgeler oluşturabilir. Gardner'e göre görsel dünyayı doğru bir şekilde algılayabilen bireyler, algı üzerinde dönüşümler yapabilir ve fiziksel uyarıcının olmadığı durumlarda bile yeni görsel deneyimler üretebilir.¹⁴

Görsel-uzamsal zekâ, öğrenme süreçlerine önemli katkılar sağlamıştır. Özellikle eğitim-öğretim açısından, kişilerin öğrenme yöntemlerine yönelik yaklaşımlar geliştirilmiş ve öğrenme süreçlerini zenginleştiren teknikler uygulanmıştır. Görsel zekâ düzeyi yüksek bireylerin nesnelere diğer bireylere kıyasla daha kolay algılayabildikleri, zihinsel imajlar oluşturabildikleri ve bu imajları daha etkili bir şekilde kullanabildikleri gözlenmiştir.¹⁵ Eğitim bilimleri açısından bu durum, zekâ türlerinden biri olan görsel-uzamsal zekânın önemini bir kez daha vurgulamaktadır. Bu zekâ türü, özellikle eğitim süreçlerinde bireylerin öğrenme deneyimlerini zenginleştirmek ve kalıcı hale getirmek için kritik bir rol oynar. Görsel-uzamsal zekânın önemli bir boyutu olan imgeleme yöntemi, bireyin gelecekte yaşayabileceği olumlu veya olumsuz duyguları, zihinsel bir simülasyon aracılığıyla önceden deneyimlemesini sağlar. Film izler gibi, bireyin duygusal, bilişsel ve davranışsal tepkilerini önceden gözden geçirmesine ve bu tepkiler üzerinde düşünmesine olanak tanır. Örneğin, bir öğrenci sınav öncesi kaygı yaşadığında, sınav anını zihninde canlandırarak, hissedeceği stresi ve bu stresle nasıl başa çıkabileceğini önceden deneyimleyebilir. Bu durum, öğrencinin gerçek sınav anında daha sakin ve kontrollü olmasına yardımcı olabilir. Uzmanlar, zihinsel simülasyonların, bireylerde istenen davranış değişikliklerini tetiklemek veya öğrenme hedeflerine ulaşmak için etkili bir araç olduğunu belirtmektedir. Özellikle eğitimde motivasyon, özgüven ve öz-düzenleme becerilerinin geliştirilmesinde imgeleme yöntemi büyük bir potansiyele sahiptir.

Eğitim alanında görsel-uzamsal zekâ uygulamalarının önemli bir yeri vardır. Bu zekâ türü bireylerin kavramları ve süreçleri daha iyi anlamalarına yardımcı olabilecek yöntemler sunar. Örneğin, zihinde canlandırma teknikleri, farklı disiplinlerde öğrenmeyi kolaylaştırıcı bir araç olarak kullanılmaktadır. Matematikte geometrik şekillerin zihinsel tasviri, tarihte olayların ve mekânların görselleştirilmesi ya da fen bilimlerinde deney süreçlerinin zihinde canlandırılması, görsel-uzamsal zekânın uygulama alanlarından bazılarıdır. Bu tür teknikler, öğrencilerin soyut kavramları somut bir şekilde anlamalarına olanak tanıyarak öğrenme sürecini güçlendirmektedir.

¹² Nilay T. Bümen, *Okulda Çoklu Zeka Kuramı: Ders Planları, Uygulamada Karşılaşılan Güçlükler ve Türkiye'deki Çoklu Zeka Okulu Köy Enstitüleriyle Birlikte* (Ankara: Pegem Yayıncılık, 2005).

¹³ Behiye Yetkin Atacan, *Görsel Uzamsal Zekaya Göre Zihinde Canlandırmanın İlköğretim Görsel Sanatlar Dersi Kapsamında İncelenmesi* (İzmir: Yüksek Lisans Tezi, 2021), 15.

¹⁴ Howard Gardner - Ebru Kılıç, *Zihin Çevreleri Çoklu Zeka Kuramı* (İstanbul: Alfa yayınları, 2010), 239.

¹⁵ Kudret Eren Yavuz, *Eğitim ve Öğretimde Çoklu Zeka Teorisi ve Uygulamaları* (Ankara: Ceceli Yayınları, 2003), 21.

Kocaarslan yaptığı çalışmada nicel veriler doğrultusunda deney grubundaki öğrencilerin okuduğunu anlama, zihinsel imaj netliği ve okuma tutumlarında olumlu yönde bir gelişim gözlemlemiştir. Nitel bulgular ise kontrol grubundaki öğrencilerin, açık uygulamalara dayalı zihinsel imaj oluşturma öğretimine yönelik olumlu görüşler ifade ettiğini göstermektedir.¹⁶ Pressley, üçüncü sınıf öğrencilerinin okudukları hikayeleri hatırlama becerisi ile ilgili zihinde canlandırma stratejisinin etkisini incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre, zihinde canlandırma stratejisi öğretimi alan deney grubu öğrencileri, kontrol grubuna kıyasla daha yüksek puanlar elde etmiştir. Ayrıca, her iki grupta da öğrenciler okuma düzeylerine göre sınıflandırıldığında, yüksek okuma düzeyine sahip öğrencilerin, orta ve düşük düzeydeki öğrencilere göre daha yüksek puan aldığı tespit edilmiştir.¹⁷ Gambrell ve Jawitz tarafından öyküleyici metinlerde okuduğunu anlama ve hatırlama üzerinde zihinde canlandırma ile metindeki görselleri incelemenin etkisi araştırılmıştır. Bulgular zihinde canlandırma ve görsellerden yararlanmanın okuduğunu anlama performansını ayrı ayrı artırdığını göstermiştir. Ancak, her iki stratejinin birlikte kullanıldığı grup en yüksek puanları elde etmiştir.¹⁸ Baldwin, zihinde canlandırma stratejisinin kelime öğrenme ve hatırlama becerileri üzerindeki etkisini incelediği çalışmasında, zihinde canlandırma stratejisiyle öğrenim gören grubun, geleneksel yöntemle eğitim alan gruba kıyasla daha yüksek puanlar aldığını tespit etmiştir.¹⁹

Sonuç olarak görsel-uzamsal zekâ, yalnızca bireyin dünyayı algılamasında değil, aynı zamanda öğrenme süreçlerini destekleyen yöntemlerin geliştirilmesinde de kritik bir role sahiptir. Çoklu Zekâ Kuramı'nın bu boyutu, bireylerin farklı öğrenme ihtiyaçlarını anlamayı ve karşılamayı mümkün kılarak, eğitim ve öğretim uygulamalarına esnek ve yaratıcı bir yaklaşım sunmaktadır. Görsel-uzamsal zekânın bir uzantısı olan imgeleme yöntemi, eğitim bilimleri açısından oldukça değerli bir araçtır. Özellikle din eğitimi alanında kullanılması, öğrencilerin dini bilgileri içselleştirmelerine ve günlük yaşamlarında etkili bir şekilde kullanmalarına katkıda bulunacaktır. Bu yaklaşım, eğitimde yenilikçi ve etkili bir yöntem olarak öne çıkmakta ve geleceğin eğitim modellerinde önemli bir yer edineceğe benzemektedir.

1.1. Görsel Uzamsal Zekâ Türlerinden İmgeleme

İmgeleme, beynin çeşitli bölgelerini aktive eden karmaşık bir bilişsel süreçtir. Görsel korteks, motor korteks ve hipokampus gibi bölgeler, bir olayı veya nesneyi zihinde canlandırırken aktif hale gelir. Bu süreçte, gerçek dünya deneyimlerimizi kodlayan sinirsel ağlar yeniden etkinleştirilerek, sanki o deneyimi tekrar yaşıyormuşuz gibi bir his yaratılır. Nörobilimsel araştırmalar, zihinde canlandırmanın öğrenme, hafıza, problem çözme ve karar verme gibi birçok bilişsel süreçte önemli bir rol oynadığını

¹⁶ Mustafa Kocaarslan, *Zihinsel imaj oluşturma öğretiminin 4. sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama becerilerini geliştirmeye etkisi* (Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015).

¹⁷ G. Michael Pressley, "Mental Imagery Helps Eight-Year-Olds Remember What They Read.", *Journal of Educational Psychology* 68/3 (Haziran 1976), 355-359.

¹⁸ Linda B. Gambrell - Paula Brooks Jawitz, "Mental Imagery, Text Illustrations, and Children's Story Comprehension and Recall", *Reading Research Quarterly* 28/3 (Temmuz 1993), 264.

¹⁹ İzzettin Kök - Orkun Canbay, "An Experimental Study on the Vocabulary Level and Vocabulary Consolidation Strategies", *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 15 (2011), 891-894.

göstermektedir. Zihinde canlandırma, yalnızca bir öğrenme yöntemi değil, aynı zamanda bireyin bilişsel ve duyuşsal süreçlerini yönlendiren bir araçtır. Görsel uzamsal zekâ ve imgeleme, bireyin soyut kavramları somutlaştırmasına ve manevi dünyasını zenginleştirmesine yardımcı olur.

İmgeleme hem psikoloji hem de eğitim bilimleri açısından önemli bir araştırma konusudur. İnsan zihninin bilgi edinme ve işleme süreçlerinden biri olan imgeleme, bireylerin bilişsel işleyişini anlamak için araştırmacılar tarafından sıkça kullanılmaktadır. Bu kavram, zihinsel bir deneyim yaratmak amacıyla tüm duyuların bilinçli bir şekilde aktif edilmesi olarak tanımlanabilir. İnsan beyni, geçmişte yaşanmış olayları yeniden canlandırma veya hiç yaşanmamış durumları hayal edebilme kapasitesine sahiptir.²⁰ Bu özellik, bireylerin yalnızca mevcut duyuşsal deneyimlere bağlı kalmaksızın zihinsel olarak yeni deneyimler oluşturabilmesine olanak tanır.

İmgeleme, insan zihninin yaratılıştan gelen özelliklerinden biridir. Bu süreç, fiziksel olarak gerçekleşmeyen olayları ya da objeleri zihinde canlandırma, simgeleme ve resmetme yeteneğini içerir.²¹ Bu yetenek, bireyin sinir sistemini olumlu bir şekilde yönlendirmesine yardımcı olabilir. Örneğin, zihinde canlandırma bireyin bir durumu yaşamadan önce deneyimlemesine olanak tanır. Bu durum, beynin olumlu, güçlü ve hedef odaklı bir şekilde programlanmasını sağlar. Dolayısıyla, imgeleme yalnızca hayali bir süreç değil aynı zamanda davranışların planlama ve prova aşamasıdır. Davranışların büyük bir kısmı, gerçek eylemde bulunmadan önce bu zihinsel süreçten geçer.²²

Eğitim alanında imgeleme, öğrenme sürecini destekleyen etkili bir strateji olarak kullanılır. Öğretmenler, öğrencilerin metinleri daha iyi anlayabilmesi ve zihinsel imgeler oluşturabilmesi için bilinçli olarak imgeleme yöntemine başvururlar. Bu yöntem, öğrencilerin metinlerde geçen olayları yaşıyormuş gibi düşünmelerini sağlar. Örneğin, bir metin üzerinde çalışırken öğrencilerden gözlerini kapatarak okuduklarını hayal etmeleri ve bu olayları zihinsel olarak deneyimlemeleri istenir.²³ Bu sayede, okunan içerik yalnızca bilgi olarak algılanmaz; aynı zamanda zihinsel resimlerle desteklenerek daha etkili bir şekilde anlaşılır ve belleğe kalıcı bir biçimde kaydedilir.²⁴

İmgeleme, öğrencilerin yalnızca zihinsel becerilerini geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda onların duyuşsal ve davranışsal dönüşümlerini de destekler. Bilinçli bir şekilde yapılan imgeleme, bireylerde olumlu davranış değişiklikleri yaratabilir. Mesela, din eğitiminde imgeleme, soyut kavramların somut bir şekilde kavranmasını sağlar. Cennet, cehennem

²⁰ İlimdar Yalçın, *Profesyonel Futbolcularda Zihinde Canlandırma ile Öz Güven Arasındaki İlişkinin Araştırılması* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 7.

²¹ Hatice Şen, *Hemşirelik Yüksekokulu Öğrencilerinde Zihinde Canlandırmanın Temel Yaşam Desteği Becerisinin Kazanılması ve Kalıcılığına Etkisi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008), 4.

²² Turgay Biçer, *Yaşamda ve Sporda Doruk Performans Başarının Zihinsel Dinamikleri* (İstanbul: Beyaz Yayınları, 1998), 124.

²³ Alev Önder, *Yaşayarak Öğrenme İçin Eğitici Drama* (İstanbul: Yeni Çizgi Yayınları, 1999), 44.

²⁴ William N. Bender, *Öğrenme Güçlüğü Olan Bireyler ve Eğitimleri*, çev. Hakan Sarı (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2022), 196.

veya ahiret gibi kavramların zihinde canlandırılması, bireyin dini öğretileri daha derin bir şekilde anlamasına yardımcı olabilir.

Uzmanlar, imgelemenin iki temel türü olduğunu ifade etmektedir. İçsel imgeleme, bireyin kendisini bir eylemi yaparken zihinsel olarak görmesi durumudur. Örneğin, bir sporcu zihninde belirli bir hareketi doğru bir şekilde yaparken kendini hayal edebilir. Bu süreç bireyin fiziksel performansını geliştirmesi için bir araç olarak kullanılabilir. Dışsal imgeleme ise bireyin kendisini dışarıdan bir gözlemci gibi izlemesi durumudur. Bu tür bir imgelemede birey kendisini video kaydı izler gibi hayal eder.²⁵

Din eğitiminde iki imgeleme türü farklı şekillerde kullanılabilir. İçsel imgeleme, bireyin ahiret hayatını kendi deneyimi üzerinden hayal etmesine olanak tanır. Mesela, kişi kendisini cennette veya cehennemdeymiş gibi düşünebilir. Dışsal imgeleme ise bireyin sevdiklerini veya diğer insanları ahiret hayatında belirli durumlarda görselleştirmesini içerir. Bu tür bir yaklaşım, din eğitiminin soyut kavramlarını somutlaştırarak bireylerin daha derin bir farkındalık geliştirmesine yardımcı olabilir.

İmgeleme, yalnızca görsel imgelerin zihinde oluşturulmasından ibaret değildir; aynı zamanda koklama, iştme, dokunma ve tatma gibi tüm duyuyla desteklenen bir deneyimdir.²⁶ İnsan zihni, geçmişte yaşanmamış olayları bile detaylı ve gerçekçi bir şekilde hayal edebilir. Bu durum, zihinsel imgelerin bazen somut gerçekliklerden daha güçlü olabileceğini göstermektedir.²⁷ Örneğin, ayetlerde cennet nimetlerinin ya da cehennem azabının detaylı bir şekilde tasvir edilmesi bireyin bu durumları yaşıyormuş gibi hissetmesine olanak tanır. Bu tür imgeler, duyu organlarını harekete geçirerek güçlü zihinsel deneyimler yaratır.

Bu bağlamda, Platon'un mağara alegorisi imgeleme sürecini açıklamak için önemli bir örnek teşkil edebilir.²⁸ Alegoride gerçeklikten uzak bir yaşam süren bireylerin, gördükleri gölgeleri gerçeklik olarak algılamaları anlatılır. Benzer şekilde, insan zihni de duyuyla gerçekliklere bağlı kalmaksızın hayali durumlar yaratabilir. Ayetlerde geçen cennet ve cehennem tasvirleri, bireylerin bu kavramları gerçek yaşantılardan bağımsız bir şekilde anlamalarına ve deneyimlemelerine olanak tanır.

Sonuç olarak imgeleme hem bireyin bilişsel süreçlerini anlamak hem de eğitimde etkin öğrenme yöntemleri geliştirmek için kritik bir araçtır. İnsan zihninin yaratıcı potansiyelini ortaya koyan bu süreç, bireylerin soyut kavramları somut bir şekilde deneyimlemesine ve bu sayede daha kalıcı öğrenmeler gerçekleştirmesine olanak tanır.

2. Ayetlerde Geçen Zihinde Canlandırma Örnekleri

Allah, Kur'an-ı Kerim'de farklı anlatım yöntemleri kullanarak insanlara mesajını iletmış ve onları uyarmıştır. Bu yöntemler arasında en dikkat çekici ve etkili olanlardan biri,

²⁵ Veysi Aslan, *Farklı Yaş Kategorilerindeki Atletlerin Depresyon Düzeyleri ve İmgeleme Biçimlerine Etkisinin Araştırılması* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 28.

²⁶ Yalçın, *Profesyonel Futbolcularda Zihinde Canlandırma ile Öz Güven Arasındaki İlişkinin Araştırılması*, 7.

²⁷ John F. Lane, *Psychology in Sports: Methods and Applications* (Minneapolis: Burgess Publication, 1980), 316.

²⁸ Platon, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu - M. Ali Cimcoz (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018), 231.

imgeleme yöntemidir. Evreni, eşyayı ve insanı yaratan Allah, bu varlıkların tüm gerçekliklerini eksiksiz bir şekilde bildiği için, insanoğlunu uyarmak ve rehberlik etmek amacıyla canlı ve etkileyici tasvirler sunmuştur. İmgeleme, Kur'an'ın anlatım üslubunda güçlü bir estetik ve ifade şekli olarak öne çıkmaktadır. Bu yöntem, yaşanan ya da gelecekte gerçekleşmesi muhtemel bir olayı hayali ve çarpıcı bir biçimde tasvir ederek okuyucunun veya dinleyicinin zihninde sahneyi adeta canlandırır ve harekete geçirir.²⁹ Kur'an'da kullanılan bu anlatım biçimi, olayları, hikâyeleri ve sahneleri muhataplarına o an yaşıyormuş gibi hissettirecek kadar güçlü bir şekilde aktarır. Ardından tasvirler, seslendirmeler ve diyaloglarla tamamlanarak bütüncül bir tablo oluşturur. Mesela, kıyamet sahneleri veya cennet ve cehenneme ilişkin betimlemeler, muhataplarının zihninde somut imgeler yaratır. Bu üstün ifade gücü, ilk vahyin indirildiği dönemde olduğu gibi günümüzde de dinleyicileri derinden etkilemekte ve mesajın kalıcı bir şekilde benimsenmesini sağlamaktadır. Etkileyici anlatım tarzı, insanın hayal gücünü harekete geçirir ve duygusal bir bağ kurulmasına yardımcı olur. Harflerin, kelimelerin, cümlelerin ahengi, kullanılan renkler, nitelemeler ve karşılıklı konuşmalar ustaca işlenmiş anlatım sanatı olarak insanı cezbetmektedir. Üslup, insanın tüm duyularını harekete geçirerek dikkatin ve algının anlatılan konuya odaklanmasını sağlar.

Din eğitimi ve öğretiminde, Kur'an'da kullanılan anlatım yöntemlerinden yararlanmak, anlatılan bilgilerin bireylerin zihninde kalıcı olmasını ve olumlu davranış değişiklikleri meydana gelmesini sağlamak açısından son derece değerlidir. Zira etkileyici ve hayal gücünü harekete geçiren anlatımlar, bireylerin ilgisini çeker ve öğrenmeyi kolaylaştırır. Anlatılanların zihinde daha uzun süre kalmasını sağlayan bu yöntem, aynı zamanda bilgilerin paylaşılması ve yayılmasına da katkı sunar. Dinleyicilerin, etkisinde kaldıkları bu bilgileri çevrelerindeki insanlara aktarması, öğrenilenlerin daha kalıcı hale gelmesini sağlar. Eğitim süreçlerinde imgeleme gibi güçlü anlatım araçlarının kullanımı, bireylerin inanç, değer ve davranışlarına yönelik olumlu etkiler oluşturabilir. Böylece Kur'an'ın mesajının, tarihsel bağlamdan bağımsız olarak, her dönemde insanlar üzerinde etkili olmasının nedenleri daha iyi anlaşılabilir.

2.1. Cennet ile İlgili İmgeleme Örnekleri

Cennet kelimesi, Arapça'da "örtmek" ve "gizlemek" anlamına gelen **cenn** kökünden türemiş olup, "bitki ve ağaçlarla örtülü bahçe" anlamını taşır. Bu terimin ahiret hayatında müminlerin ebedî mutluluk yurdu olarak tanımlanan mekân için kullanılması, iki temel açıklamaya dayanır. Birincisi, mekânın genel görünümüyle dünya bahçelerine benzerlik göstermesi; ikincisi ise, burada sunulacak nimetlerin insan idrakine gizlenmiş olmasıdır.³⁰ Kur'an-ı Kerim, Allah'ın insanlara rehberlik ettiği ilahi bir mesajdır. Bu mesajı iletmede kullanılan yöntemlerden biri, etkileyici tasvirlerle dayanan imgeleme metodudur. Rahman ve Vakıa surelerinde yer alan cennet tasvirleri, imgeleme yönteminin en güzel örneklerini sunmaktadır. Tasvirler, cennet hayatını zihinlerde canlandırarak bireylerin ebedi mekâna duyduğu özlemi artırmayı amaçlamaktadır. Kur'an'da cennet tasvirlerinin dünya hayatındaki doğal unsurlar üzerinden yapılması insanların soyut gerçekliği daha iyi kavramalarına ve hayal dünyalarında somutlaştırmalarına olanak sağlar. Bu bağlamda altlarından nehirler akan bahçeler,

²⁹ Seyyid Kutub, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, çev. Kamil M. Çetiner (İstanbul: Beka Yayınları, 2016), 41.

³⁰ Süreyya Şahin, "Cennet", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 28 Mayıs 2024).

dalları göğe uzanan ağaçlar, sarhoşluk vermeyen şaraplar gibi tasvirler, insan zihninde güçlü imgeler oluşturmak amacıyla sunulmuştur.

Kur'an-ı Kerim'de özellikle Rahman ve Vakıa surelerinde cennet hayatının ayrıntılı betimlemeleri yer alır. Rahman Suresi'nde cennet, ağaçlar, nehirler, meyveler ve atlas minderlerle donatılmış huzur yurdu olarak sunulurken, Vakıa Suresi'nde ise kiraz ve muz ağaçları, çağlayan sular ve yumuşak döşekler gibi betimlemeler dikkat çeker.³¹ Yapılan tasvirlerde dünya hayatının en çok arzu edilen unsurlarına vurgu yapılması, cennet hayatını tasavvur edilebilir kılmayı hedefler. Ayetlerde geçen ifadeler, insanoğlunun yeme, içme ve cinsellik gibi temel arzularının cennette zirve düzeyde tatmin edileceğini vurgular.

Ağaçlar, doğanın temel unsurlarından biri olarak, cennet tasvirlerinde öncelikli bir yer tutar. İnsan zihni, ağaçların olmadığı tabiatı tam anlamıyla hayal edemez. Bu nedenle cennetteki ağaçlar, dünyadaki türlere benzese de eşsiz niteliklere sahiptir. Ayrıca cennet nehirleri berrak ve içilebilir özellikleriyle öne çıkar. Nehirlerin sunduğu görsellik ve ses, zihinde ferahlık duygusu uyandırır. Rahman Suresi'nde cennetin yoğun bir yeşillikle kaplı olduğu, sürekli akan kaynakların bulunduğu ve her türlü meyvenin yer aldığı belirtilmektedir. Özellikle dönemin Arap toplumunda en çok bilinen ve sevilen meyveler arasında yer alan hurma ve narın vurgulanması,³² insanların zihninde daha somut bir cennet imgesi oluşturmayı hedefler. Ayrıca ceylan gözlü hurilerin fiziksel güzelliklerinin yanı sıra huylarının da güzelliğinden bahsedilmesi,³³ bireylerin özlem duyduğu bir ideal eş tasavvurunu tasvir ediyor olabilir. Cennette yer alan köşk yerine çadır tasviri ise Kur'an'ın indirildiği dönemdeki göçebe Arap toplumunun yaşam tarzına atıfta bulunur. Çadır, o dönemin göçebe insanları için huzur ve refahın sembolüydü. Dolayısıyla bu tasvirler, cenneti tahayyül etmeyi kolaylaştırmak için toplumun kültürel ve yaşam standartlarına uygun şekilde sunulmuştur.³⁴

Vakıa Suresi'nde cennetin farklı yönleri, örneğin kiraz ve muz ağaçları, çağlayan sular, uzanmış gölgeler ve yumuşak döşekler gibi detaylarla zenginleştirilmiştir. Dünya hayatında zorluklarla sınanmış bireylerin cennette hak ettikleri huzura kavuşacakları vurgulanmaktadır.³⁵ Ayetlerdeki anlatımlar, Allah'ın sınırsız gücü ve sevgisi ile müminlere sunduğu nimetlerin büyüklüğünü gözler önüne sermektedir. Tasvirler, insana sadece bedensel rahatlık değil, aynı zamanda ruhsal tatmin sunan bir hayat vaat eder. İnsanlar burada her türlü yorgunluk, stres ve üzüntüden uzak bir yaşam sürerken, sevdikleriyle birlikte sonsuz bir mutluluğa kavuşacaklardır. Cennet, sadece fiziki güzellikler değil, aynı zamanda sevgi, huzur ve kardeşliğin hâkim olduğu bir mekân olarak betimlenir.³⁶ Kur'an, cennetteki nimetleri detaylı bir şekilde tasvir ederek insanların ebedi mekânı daha kolay hayal edebilmesini sağlar. Meyve ağaçları,

³¹ er-Rahman 55/46-59.

³² *İbn Kesir Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, çev. Bekir Karlığa - Bedrettin Çetiner (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2008), c. 14, 7666.

³³ er-Rahman 55/64-76.

³⁴ Vakıa 56/27-38.

³⁵ el-Gaşiye 88/8-16.

³⁶ et-Tur 52/25-28.

bozulmayan süt ve tatlı içecekler gibi nimetler sürekli olarak aynı tazelik ve lezzetle sunulmaktadır.³⁷ Ayrıca dünya hayatında yasaklanmış olan ipek giysiler gibi detaylar, cennette müminlere sunulacak ödülleri arasında yer alır.³⁸ Cennet hayatının en önemli unsurlarından biri de sarhoşluk vermeyen içeceklerdir.³⁹ Bu içecekler, ruhu ve bedeni doyuran bir tamamlayıcı olarak öne çıkar. Detaylı anlatımlar, cennette sunulan nimetlerin hiçbir eksiklik ya da kusur içermediğini vurgular. Cennet hayatının en büyük nimeti ise Allah'ın rızasına erişmek ve O'nu görmek olarak belirtilmektedir. Ayetlerde cennet nimetlerinin fiziksel yönlerinin yanında ruhsal tatmini sağlayan bir müjdeye de yer verilmiştir. İnsan ruhunun en derin özlemi olan Allah'ı görmek, cennetin zirve noktası olarak tasvir edilmektedir.⁴⁰

Cennet tasvirlerinin detaylı ve somut anlatımlarla sunulması, din eğitiminde büyük bir etkiye sahiptir. İnsan fıtrati, gördüğüne ve hayal ettiğine inanmaya daha yatkındır. Bu nedenle, Kur'an'daki cennet anlatımları, insanların bu hayatı arzulamasını ve buna uygun davranışlar geliştirmesini teşvik eder. Cennet tasvirlerinin, bireylerin öğrenme süreçlerini desteklediği, merak uyandırdığı ve dini mesajların kalıcılığını artırdığı söylenebilir. Hayal gücünü harekete geçiren anlatımlar, dini öğretileri daha etkili bir şekilde iletme imkânı sunar. Kur'an'daki cennet ve cehennem tasvirleri, sadece bireylerin zihinlerinde bir imge oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda onların davranışlarını yönlendirmeyi de hedefler. Tasvirlerin detaylı ve etkileyici anlatımları hem dini mesajların kavranmasını hem de bireylerin bu mesajlara uygun şekilde hareket etmesini sağlar. Bu anlatımlar, din eğitiminde etkili bir yöntem olarak kullanılabilir ve bireylerde kalıcı bir etki bırakabilir.

Cennet tasvirlerinin aksine cehennem tasvirleri, insanlara korku ve uyarı mesajları vermek için detaylı bir şekilde sunulmuştur. Cehennem sürekli acının, azabın ve ızdırabın yaşandığı bir mekân olarak tasvir edilmektedir. Burada kullanılan imgeleme yöntemi, cehennem azabını zihinlerde somutlaştırarak insanları kötülüklerden sakınmaya teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

2.2. Cehennem ile İlgili İmgeleme Örnekleri

Cehennem, tarih boyunca farklı dinî ve felsefî yaklaşımlarda ahirette inkârcı ve günahkâr bireylerin cezalandırılacağı bir mekân olarak tasvir edilmiştir. Özellikle ilahî kaynaklı dinlerde bu kavram, cennetle birlikte adalet anlayışının ifadesi olarak karşımıza çıkar.⁴¹ İnsanların vicdanlarında yerleşik olan adalet duygusu, dünya hayatında kötülük yapanların cezalandırılmasını beklemekte ve ahiret inancını güçlendiren bir unsura dönüşmektedir. Hem akli hem de nakli deliller, ölümden sonra bir yaşamın varlığını, iyilerin ödüllendirilmesinin ve kötülerin cezalandırılmasının zorunluluğunu vurgular. Kur'an-ı Kerim'de cehennem, detaylı bir şekilde tasvir edilerek, mekânın nitelikleri ve orada yaşanacak azaplar açıklanmaktadır. Cehennem, genişliği ve büyüklüğüyle insan

³⁷ Muhammed 47/15.

³⁸ el-İnsan 76/10-12.

³⁹ et-Tur 52/22-24.

⁴⁰ Seyyid Kutub, *Fi Zılal-il Kur'an*, çev. Bekir Karlığa vd. (İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 2012), 7/334.

⁴¹ "Cehennem", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 28 Mayıs 2024).

aklının ötesinde bir mekân olarak sunulmakta;⁴² ateşlerin sıcaklığı dünyadaki tüm ateşlerden üstün bir seviyede⁴³ betimlenmektedir. İnsanların ve taşların yakıt olarak kullanıldığı,⁴⁴ yiyecek olarak zakkum ağacı⁴⁵ ve içecek olarak irinli suyun sunulduğu⁴⁶ bir yer olarak tanımlanmaktadır. Cehennemin kapılarının⁴⁷ ve bekçilerinin olduğu bilgisi, mekânsal düzenin yanı sıra işleyen bir adalet sistemine işaret eder. Ayetlerde Allah'ın ayetlerini inkâr eden, peygamberlerle alay eden,⁴⁸ kibirli,⁴⁹ münafık⁵⁰ ve müşrik⁵¹ bireylerin, katillerin,⁵² şeytanların⁵³ ve diğer günahkârların⁵⁴ azaba ebediyen maruz kalacağı ifade edilmektedir.

Kur'an'da suçlu bireylerin betimlenmesi ve cezalandırılmaları ile ilgili sahneler, çarpıcı bir gerçeklikle aktarılmaktadır. Suçluların simalarından tanınacağı, yüzlerinin karardığı ve gözlerinin mavi olduğu, perçemlerinden ve ayaklarından yakalanacakları⁵⁵ gibi detaylar, ilahî adaletin somutlaştırılmasını sağlar.⁵⁶ Anlatım tarzı hem suçluların cezalandırılmasını haklı çıkarır hem de hayatta olan bireyleri davranışlarını gözden geçirmeye teşvik eder. Ayetlerde alevlerin şekli, büyüklüğü, şiddeti ve kıvılcımları sarı deveye benzetilmektedir.⁵⁷ Zira o dönemin Arap toplumunun büyüklüğünü iyi bildiği objelerden biri sarı develerdir. Zihinde canlandırma yapabilmeleri için bu benzetme verilmiştir. Veyl vadisini kuşatan, yüksek dağların üstüne bile ulaşabilen, göz kamaştırıcı parlaklıktaki alevler, zaman zaman orada bulunan zill (gölge) sebebiyle siyaha bürünmektedir.⁵⁸ Ayetlerde cehennemliklerin azabı daha mekâna girmeden başladığı ifade edilir. Yüzüstü ateşe sürüklenmeleri,⁵⁹ diz çöktürülerek hazır bulundurulmaları⁶⁰ ve su verilmeden götürülmeleri,⁶¹ azabın şiddetini hissettiren sahneler olarak dikkat

⁴² Kaf 50/30.

⁴³ et-Tevbe 9/81.

⁴⁴ el-Bakara 2/34.

⁴⁵ ed-Duhan 44/43.

⁴⁶ İbrahim 14/16.

⁴⁷ ez-Zümer 39/72.

⁴⁸ el-Kehf 18/106.

⁴⁹ en-Nahl 16/28.

⁵⁰ en-Nisa 4/140.

⁵¹ el-Enbiya 21/29.

⁵² el-Enfal 8/37.

⁵³ Meryem 19/68.

⁵⁴ Meryem 19/86.

⁵⁵ er-Rahman 55/41.

⁵⁶ es-Saffat 37/22-24.

⁵⁷ el-Murselat 77/29-34.

⁵⁸ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, çev. Emin Işık vd. (İstanbul: Azim Yayıncılık, 2011), 8/5524.

⁵⁹ el-Kamer 54/48.

⁶⁰ Meryem 19/68.

⁶¹ Meryem 19/86-87.

çeker. Ayrıca cehennem, tasvirlerde âdeta bir canavar gibi sunulur;⁶² öfkesi ve çıkardığı seslerle, metaforik bir canlılık kazanır. Örneğin, “Oraya atıldıklarında onun kaynarken çıkardığı uğultuyu işitirler. Neredeyse cehennem öfkesinden çatlayacak”⁶³ ayeti, cehennemi kişileştirerek etkili bir imgeler dünyası yaratır. Yapılan tasvirler, insanların zihninde cehennemin öfkesini ve azabını somut bir gerçeklik gibi canlandırmalarını sağlar. Cehennemliklerin yiyecekleri ve içecekleri de detaylı bir şekilde anlatılır.⁶⁴ Zakkum ağacının tomurcukları, tadı ve çirkin görüntüsüyle korkutucu bir imge olarak tasvir edilirken, kaynar su ve irinli sıvıların içecek olarak sunulması,⁶⁵ ıstıرابın sürekliliğini vurgular. Ayrıca, cehennemde insanların devamlı olarak yenilenen vücut yapısına sahip oldukları⁶⁶ belirtilerek, azabın fiziksel acıyla kesintisiz biçimde devam edeceği ifade edilir. Cehennem tasvirlerinde sadece bireysel azap değil, suç ortaklarının birbirini suçlaması, lanetlenmesi⁶⁷ ve tartışmaları⁶⁸ gibi toplumsal ve psikolojik boyutlar da ele alınır. Bu sahneler hem bireysel hem de kolektif sorumluluk kavramlarına dikkat çeker. Dünya hayatında sıkça başvurulanan fidiye, nüfuz ve zenginlik gibi kurtuluş yöntemlerinin ahirette hiçbir değerinin olmaması,⁶⁹ sahnelerin çarpıcılığını artırır.

Kur’an’daki cehennem tasvirleri, din eğitimi açısından da önemli bir işlev görür. İnsanoğlunun zihinsel olarak olayları canlandırma ve henüz yaşamadan ders çıkarma kapasitesine yönelik anlatımlar, bireyleri davranış değişikliğine yönlendirmeyi amaçlar. Bu yaklaşım, etkili bir öğretim yönteminin unsurlarını barındırmakta ve kalıcı öğrenmelere zemin hazırlamaktadır.

Sonuç olarak, Kur’an-ı Kerim’de cehennemin detaylı tasvirleri hem uyarı hem de ahiret inancını pekiştiren bir unsur olarak işlev görmektedir. Tasvirler, bireylerin dünya hayatındaki sorumluluklarını fark etmelerine yardımcı olurken, aynı zamanda insanlık tarihindeki en temel sorulardan biri olan adalet arayışına cevap niteliği taşır.

2.3. Ölüm, Kıyamet, Ba’s, Mahşer ile İlgili Ayetler

İslam inancına göre ölüm, ruhun bedenden ayrılmasıdır.⁷⁰ Ruh bedeni terk ettiğinde beden biyolojik fonksiyonları sona erer ve ruh, berzah⁷¹ adı verilen bir ara âlemde beklemeye başlar.⁷² Bu süreç, kıyametin kopmasıyla sonlanır ve Allah’ın tüm ölüleri diriltilerek⁷³ mahşer meydanında toplanmasıyla⁷⁴ ahiret hayatı başlar. Bu bağlamda İslam,

⁶² el-Furkan 25/11-12.

⁶³ el-Mülk 67/6-8.

⁶⁴ es-Saffat 37/62-67.

⁶⁵ İbrahim 14/16-17.

⁶⁶ en-Nisa 4/56.

⁶⁷ Sad 38/59-61.

⁶⁸ Sebe 34/31-33.

⁶⁹ el-Maide 5/36.

⁷⁰ el-Enam 6/61.

⁷¹ Cüneyt Gökçe, “Berzah”, TDV İslâm Ansiklopedisi (Erişim 07 Mayıs 2023).

⁷² el-Mü’minûn 23/99.

⁷³ el-Hacc 22/6-7.

⁷⁴ el-Enam 6/38; el-İsra 17/71.

ölümü bir yok oluş olarak değil, yeni bir hayatın başlangıcı olarak tanımlar. Kıyamet kavramı, Arapça “kalkmak, ayakta durmak” anlamlarına gelen “kıyam” kökünden türetilmiştir ve genellikle “mezardan kalkmak, Allah’ın huzurunda durmak” ya da bu olayın başlangıcını temsil eden kozmik değişimler olarak yorumlanır. İslami literatürde kıyamet, dünyanın dâhil olduğu kozmik düzenin bozulması, ardından ölümlerin diriltilmesi ve ebedi hayatın başlaması süreci olarak tanımlanır.⁷⁵ Sözlük anlamıyla “birini kaldırmak, diriltmek” gibi anlamlara gelen “ba’s” terimi, ahiret günü Allah’ın ölümleri yeniden canlandırmasını ve mahşer yerinde toplamalarını ifade eder.⁷⁶ Mahşer ise bu süreçte tüm insanların bir araya getirileceği mekânı ifade eden bir terimdir.⁷⁷

Kur’an’da ölümle ilgili ayetler, ölüm anını canlı bir şekilde tasvir eder.⁷⁸ Günahkâr bir kimsenin ölüm anındaki panik ve çaresizliği, ayetlerde çarpıcı şekilde betimlenmiştir. Özellikle can çekişme anında kişinin bacaklarının birbirine dolanması⁷⁹ gibi ifadelerle ölüm korkusu somutlaştırılmıştır. Korkunun temelinde, inançsız bireylerin ahiret anlayışından yoksun olması ve yok oluş düşüncesine kapılmaları yatmaktadır. Ayrıca, ayetlerde ölümle ilgili tabiat örnekleri verilerek insanların zihninde canlandırma yapmaları kolaylaştırılmıştır. Örneğin, “Yeryüzünü ölümünden sonra diriltlen O’dur”⁸⁰ ayeti, ölü tabiatın bahar mevsiminde yeniden hayat bulmasına benzetilerek açıklanır.

Kıyamet sahneleri Kur’an’da çeşitli surelerde geniş bir perspektifle ele alınmıştır. Kıyâmetin kopuşu, mahşer günü insanların toplanması gibi konular, özellikle Kıyâme, Vâkıa, Nebe, Tekvîr ve İnfîtâr surelerinde detaylı şekilde anlatılmıştır. Bu surelerde kıyamet anı, etkileyici bir imgeleme ile sanki o an yaşanıyor gibi aktarılmıştır.⁸¹ İnsanların korku ve dehşet içinde kaçışmaları, küçük kelebeklere benzetilmiş;⁸² dağların un ufak olması⁸³ ya da savrulmuş yünler gibi dağılması⁸⁴ gibi ifadelerle yer şekillerindeki değişim betimlenmiştir. Tekvîr suresinde kıyametle ilgili sahneler kısa ve etkili ifadelerle verilmiştir.⁸⁵ Örneğin, dağların hareketi⁸⁶ ve parçalanması,⁸⁷ mahşerin başlangıcındaki büyük depremlerle⁸⁸ ilişkilendirilmiştir. Şubat 2023’te Kahramanmaraş’ta meydana gelen depremde kurtulan kişilerin kıyamet koptuğunu düşündüklerini ifade etmeleri,⁸⁹ bu tür ayetlerin ne denli güçlü etki yarattığını göstermektedir. Kıyamet sahnelerinde dağlar

⁷⁵ Bekir Topaloğlu, “Kıyamet”, TDV İslâm Ansiklopedisi (Erişim 07 Mayıs 2023).

⁷⁶ Yusuf Şevki Yavuz, “Ba’s”, TDV İslâm Ansiklopedisi (Erişim 07 Mayıs 2023).

⁷⁷ Süleyman Toprak, “Haşir”, TDV İslâm Ansiklopedisi (Erişim 07 Mayıs 2023).

⁷⁸ el-Kıyamet 75/26-29.

⁷⁹ el-Bakara 2/19.

⁸⁰ er-Rum 30/19.

⁸¹ el-Karia 101/ 4, 5.

⁸² TDK Sözlük Anlamı "Pervane" (Erişim 09 Mayıs 2023).

⁸³ en-Neml 27/88.

⁸⁴ en-Nebe 78/20.

⁸⁵ et-Tekvir 81/1-14.

⁸⁶ el-Hâkka 69/14.

⁸⁷ el-Kâria 101/5.

⁸⁸ el-Zilzal 99/1; Vakıa 56/4.

⁸⁹ “Depremde 8 yakınını kaybetti! Kıyamet kopuyor zannettim - Son Dakika Haberler” (Erişim 28 Mayıs 2024).

kadar denizler de dikkat çeker. Ayetlerde denizlerin kaynatılması ve tutuşturulması,⁹⁰ dolması⁹¹ veya birbirine karışması⁹² gibi ifadeler yer alır. Mevdudî'ye göre, bu durum yer kabuğundaki şiddetli sarsıntılar sonucu magma tabakasının yüzeye çıkması ve bunun suyun bileşenlerini ayrıştırarak tutuşturmasıyla açıklanabilir. Denizlerin ateşe dönüşmesi, fiziksel ve kimyasal süreçlerle yorumlanabilir.⁹³ Gökyüzü de kıyamet günündeki değişimler arasında önemli bir yer tutar. Kur'an'da gökyüzünün yarılmaması,⁹⁴ yıldızların kararması,⁹⁵ güneşin dürülmesi⁹⁶ gibi ifadelerle doğaüstü olaylar betimlenir. Atmosferin yarılarak düzeninin bozulacağı⁹⁷ ve göklerin Allah tarafından bir rulo⁹⁸ gibi dürüleceği ifade edilir. Bu tasvirler, gökyüzünün mevcut işlevinin sona ereceği bir durumu yansıtır.

Kıyamet günüyle ilgili ayetler, aynı zamanda bireysel korku ve pişmanlık sahnelerine vurgu yapar. Kur'an, kıyamet saatini soran günahkârların dalga geçer gibi sorular sorması⁹⁹ ve o anın dehşetiyle¹⁰⁰ büyük bir pişmanlık yaşamalarını¹⁰¹ çarpıcı şekilde aktarır. Mesela, annenin emzirdiği çocuğunu terk etmesi¹⁰² gibi olağanüstü davranışlarla korkunun boyutu ifade edilmiştir.

Sonuç olarak, Kur'an'da kıyametle ilgili tasvirler, ölüm, yeniden diriliş, mahşer ve ahiret konularını hem kozmolojik hem de insani bir perspektifle ele alarak insanlara güçlü bir zihinsel canlandırma yapma imkânı sunar. Tasvirler hem teolojik hem de psikolojik boyutlarıyla derin bir anlam dünyası barındırır.

2.4. Farklı Konulardaki Ayetlerden İmgeleme Örnekleri

Kur'an-ı Kerim yalnızca cennet, cehennem, kıyamet, ba's ve mahşer gibi konularla sınırlı kalmayıp, farklı temalarda da zihinlerde imgeleme yaratan örnekler sunmaktadır. Örneğin, "Yürüdüğü zaman geceye andolsun"¹⁰³ ayeti, insan zihninde hareket eden bir figürü veya ilerleyen bir cismi çağrıştırmaktadır. Benzer şekilde diğer ayetlerde güneş ile ayın, gece ile gündüzün bir yarış içinde oldukları, ancak birbirlerini geçemedikleri¹⁰⁴ ifade edilmektedir. Bu tasvir, zihinlerde yarış pistinde rekabet eden yarışmacıları

⁹⁰ et-Tekvir 81/6.

⁹¹ et-Tûr 52/6.

⁹² el-İnfîtâr 82/3.

⁹³ Ebu'l Ala Mevdudî, *Tefhimü'l Kur'an / Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2017), VII/49-59.

⁹⁴ el-Furkan 25/25.

⁹⁵ et-Tekvir 81/2.

⁹⁶ et-Tekvir 81/1.

⁹⁷ el-Hakka 69/16.

⁹⁸ Kutub, *Kur'an'da Kıyamet Sahneleri*, 299.

⁹⁹ el-Kıyamet 75/6.

¹⁰⁰ el-Kıyamet 75/7.

¹⁰¹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, VIII/5476.

¹⁰² el-Hac 22/1-2 ; en-Nebe 78/2.

¹⁰³ el-Fecr 89/4.

¹⁰⁴ Yasin 36/38-40.

canlandırırken, aynı zamanda kozmik düzenin bozulması durumunda ortaya çıkabilecek kaotik manzaraları düşündürmektedir.

Kur'an, soyut kavramları daha anlaşılır hale getirmek için günlük yaşamdan somutlaştırıcı metaforlar kullanmaktadır. Mesela, "Hiçbir günahkâr, başkasının günahını yüklenmez"¹⁰⁵ ayetinde günah, normalde soyut bir kavram olmasına rağmen sırtında bir yük taşımaya¹⁰⁶ benzetilerek somutlaştırılmıştır. Bu, hamalın ağır bir çuval taşıması gibi görselleştirilebilir ve zihinde günahların ağırlığını sırtlayan bitkin bir insan figürü oluşturabilir. Günah, böylece soyut bir kavram olmaktan çıkarak somut bir yük haline gelir. Bazı ayetlerde günah kavramı, tel örgü, ateş çemberi ya da hapisane hücrelerine benzetilmiştir.¹⁰⁷ Yapılan benzetmeler kişinin en temel korkularını tetikleyerek günah kavramını daha etkili bir şekilde somutlaştırır. Ayeti okuyan kişi, kendi korkularına bağlı olarak daralan bir ateş halkasını, sınıksız sarılan bir yılanı veya hapsedildiği bir mekânı hayal edebilir. Bu tür güçlü tasvirler, soyut bir kavramı görsel veya hissedilebilir gerçekliğe dönüştürerek okuyucuyu ahlaki davranışa teşvik etmektedir.¹⁰⁸

Kur'an, ahiretteki cezaların somut bir şekilde tahayyül edilebilmesi için metaforik bir dil kullanır. Örneğin, namuslu kadınlara iftira atanların el ve ayaklarının aleyhlerinde tanıklık edeceği,¹⁰⁹ göz, kulak ve derilerinin şahitlik yapacağı ifade edilir.¹¹⁰ Bu tasvir, insanın günlük yaşamında asla deneyimleyemeyeceği, yalnızca Allah'ın kudretiyle mümkün olan bir olaydır ve okuyucunun zihin dünyasında konuşan organlar hayal etmesine yol açar.

Cennette Allah'ı görme meselesi de yine imgesel bir anlatımla ele alınır. Doğrudan bir ifade bulunmamakla birlikte, "O gün birtakım yüzler Rablerine bakıp parlayacaktır"¹¹¹ ayeti konuya delil olarak sunulmaktadır. Hadislerde ise Peygamber Efendimiz, ay ve yıldızlara bakmak gibi somut bir imgeleme kullanarak, insanların Allah'ı görebileceğini ifade etmiştir.¹¹²

Kur'an, evrendeki unsurları da estetik bir bakışla betimler. Göklerdeki ay ve yıldızlar, "Biz göğü kandillerle süsledik"¹¹³ ayetinde kandillere benzetilmiştir. Benzetme, sadece aydınlatma işlevine değil, aynı zamanda unsurların estetik değerine, evrenin güzelliğini vurgulayan süsleme sanatına da işaret eder. Verilen örnekler, okuyucunun zihin dünyasında görsel, duygusal ve düşünsel bir zenginlik yaratır. Kur'an-ı Kerim'deki imgesel dil, soyut kavramları somutlaştırarak okuyucunun zihninde canlı tasvirler

¹⁰⁵ Fatır 35/18.

¹⁰⁶ el-En'am 6/31.

¹⁰⁷ el-Bakara 2/81.

¹⁰⁸ Kutub, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, 42.

¹⁰⁹ Yasin 36/65.

¹¹⁰ Fussilet 41/20.

¹¹¹ el-Kıyamet 75/22-23.

¹¹² İmam Buhari, *Sahihi Buhari Muhtasarı Tecridi Sarih* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), Mevâkıd, 16; Tevhid, 24; Ezan, 129; Tefsir, 50; Rikâk, 52.

¹¹³ es-Saffat 37/6.

oluşturur, soyut mesajların daha etkili bir şekilde anlaşılmasını sağlar ve insanları doğruya yönlendirme noktasında güçlü bir araç işlevi görür.

3. İmgeleme Yönteminin Din Eğitim-Öğretiminde Kullanılması

Eğitim-öğretim süreçleri tarih boyunca çeşitli yaklaşımlar ile şekillenmiştir. Geleneksel eğitim anlayışında bilgi, kesin ve değişmez bir gerçeklik olarak kabul edilmiş ve öğretmen tarafından bilgilerin doğrudan öğrenciye aktarılması esas alınmıştır.¹¹⁴ Öğretmen, merkezi bir rol üstlenirken öğrencinin bireysel özellikleri, ilgi alanları ve öğrenme hızları göz ardı edilmiştir. Öğretim sürecinde düz anlatım ve soru-cevap teknikleri gibi sınırlı yöntemler kullanılmış; bu durum, öğrencilerin öğrenme sürecine katılımını kısıtlamış, eleştirel düşünme, problem çözme ve yaratıcı düşünme gibi becerilerinin gelişimini engellemiştir.¹¹⁵ Öğrenciler, tıpkı doktorun yazdığı reçeteyi sorgulamadan kabul eden hasta gibi, kendilerine sunulan bilgi paketlerini ezberlemek zorunda bırakılmıştır.¹¹⁶ Geleneksel sistemde öğrenme, genellikle yüzeysel düzeyde kalmakta ve öğrenciler, edindikleri bilgiyi nasıl ve nerede kullanacaklarını bilmemektedirler.¹¹⁷

Teknolojinin ve bilimsel gelişmelerin hızla ilerlediği günümüzde, geleneksel yaklaşımın yetersizliği açıkça görülmüş ve eğitim alanında yeni yöntemler geliştirilmiştir.¹¹⁸ Değişim süreci, bilgiye yalnızca pasif şekilde ulaşan bireyler yerine araştıran, sorgulayan, problem çözme becerisine sahip, yaratıcı ve üretken bireyler yetiştirmeyi hedefleyen eğitim anlayışını gündeme getirmiştir. Artık eğitim-öğretim süreci, belirlenmiş bilgi paketlerinin öğrenciye aktarılmasından ziyade, öğrencinin bilgiyi yapılandırabileceği, kendi anlam ve yorumlarını ekleyebileceği bir süreç olarak ele alınmaktadır.¹¹⁹

Yeni paradigma, öğretmenin rolünü de önemli ölçüde dönüştürmüştür. Öğretmen artık bilgi aktaran bir figür değil, öğrenme sürecinde rehberlik eden mentor olarak görev yapmaktadır. Öğretmen, öğrencinin öğrenme sürecine aktif katılımını sağlamak için uygun ortamlar oluşturmalı, öğrenmeye yönelik ilgi ve motivasyonu artırmalı ve öğrencinin bireysel öğrenme süreçlerini desteklemelidir.¹²⁰ Özellikle Meslek Dersleri ve Din Kültürü Ahlak Bilgisi (DKAB) öğretmenleri, öğrencilerin kendi öğrenme süreçlerini keşfetmelerine olanak tanıyan, onları düşünmeye, araştırmaya ve karar vermeye teşvik eden yöntemler geliştirmelidir. Bu bağlamda, bireylerin birden fazla duyusuna hitap eden çağdaş eğitim yöntemleri, öğrenme süreçlerinin etkili ve kalıcı olmasında önemli bir rol oynamaktadır. Araştırmalar, insanların gördüklerinin %75'ini, işittiklerinin %13'ünü, dokunduklarının %6'sını, kokladıklarının %3'ünü ve tattıklarının %3'ünü öğrendiğini göstermektedir.¹²¹ Veriler, öğretim süreçlerinde öğrencinin çeşitli duyularını harekete geçirecek yöntemlerin önemini vurgulamaktadır. Ancak bu yöntemlerin sadece

¹¹⁴ Yüksel Özden, *Öğrenme ve Öğretme* (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2011), 6-7.

¹¹⁵ Ali Murat Sünbül, *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2007), 149.

¹¹⁶ Günseli Girgin, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik* (Ankara: Anı Yayınları, 2011), 3.

¹¹⁷ Özden, *Öğrenme ve Öğretme*, 138.

¹¹⁸ Hasan Çelikkaya, *Eğitim Bilimlerine Giriş: Eğitimcilik ve Öğretmenlik* (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2009), 66-67.

¹¹⁹ Ersin Altıntaş, *Psikolojik Danışma ve Rehberlik* (Ankara: Pegem Akademi yayınları, 2011), 2.

¹²⁰ Sünbül, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, 150-151.

¹²¹ Sünbül, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, 150-151.

duyulara hitap etmekle sınırlı kalmayıp, öğrencinin zihinsel ve duygusal katılımını da sağlaması gerekmektedir.¹²²

İmgeleme yöntemi bütüncül yaklaşıma örnek oluşturan etkili bir öğretim tekniğidir. İmgeleme, öğrencinin hayal gücünü harekete geçirerek zihinsel görselleştirme yapmasını sağlar. Bu yöntem, Kur'an-ı Kerim'de de sıkça kullanılan bir yöntemdir ve soyut kavramların somutlaştırılarak daha anlaşılır hale getirilmesi açısından dikkat çekicidir. Örneğin, cehennem, mahşer, ölüm veya kıyametle ilgili ayetler, güçlü imgesel betimlemelerle zihinde somut resimler oluşturur. Bu yöntem, öğrencilere sadece bilgi vermekle kalmaz, aynı zamanda onların duygusal bağ kurmasını, ahlaki ve manevi mesajların daha derin bir şekilde kavranmasını sağlar. Ancak, imgeleme yönteminin din eğitiminde kullanılmasında bazı hususlara dikkat edilmesi gerekmektedir. Özellikle cehennem, kıyamet ve ölüm gibi konuların öğretilmesinde yaş grubu önemli faktördür. Bu tür ayetlerin, örgün eğitimde lise düzeyinde, yaygın eğitimde ise daha büyük yaş gruplarına yönelik olarak işlenmesi daha uygun olacaktır. Zira betimlemeler, küçük yaşta çocuklar üzerinde korku veya kaygı gibi olumsuz duygusal etkiler yaratabilir. O sebeple sınıf düzeyine uygun düzenlemeler yapılarak imgeleme yönteminin bilinçli bir şekilde uygulanması önem taşımaktadır.

Modern eğitim paradigmaları, öğrenme süreçlerinde bireyin aktif katılımını ve öğrenilen bilgilerin içselleştirilmesini ön planda tutmaktadır. Bu bağlamda imgeleme yöntemi, özellikle din eğitimi gibi soyut kavramların ve değerlerin öğretildiği alanlarda büyük önem kazanmaktadır. Din eğitiminde imgeleme yönteminin bilinçli ve sistemli bir şekilde kullanılması, öğrencilerin dini bilgileri yalnızca teorik olarak öğrenmekle kalmayıp, duygusal ve davranışsal düzeyde içselleştirmelerine yardımcı olabilir. Örneğin, bir öğrenci yardımlaşma ve dayanışma gibi dini değerleri zihninde canlandırarak günlük hayatta nasıl uygulanabileceğini somut şekilde deneyimleyebilir. Bu durum, öğrencinin dini bilgileri anlamlandırmasını ve yaşamına entegre etmesini kolaylaştıracaktır. Ayrıca bu yaklaşım, geleneksel eğitim yöntemlerinin ötesine geçerek, öğrenci merkezli ve yapılandırmacı bir eğitim anlayışını desteklemektedir. Yapılandırmacı eğitim modeli, öğrencilerin bilgiyi pasif bir şekilde almak yerine, aktif olarak inşa etmelerini ve kendi deneyimleriyle ilişkilendirmelerini öngörür. İmgeleme yöntemi, öğrencilere bilgiyi kişiselleştirme ve anlamlandırma fırsatı sunar. Bu sayede, öğrenciler öğrendikleri bilgileri daha derinlemesine kavrayabilir ve gerçek hayat durumlarına uyarlayabilir.

Soyut kavramların öğrenilmesi, somut kavramlara kıyasla çok daha zor ve karmaşık bir süreçtir. Bu durum, soyut kavramların doğrudan deneyimlenememesi ve zihinde canlandırılmasının daha fazla çaba gerektirmesinden kaynaklanmaktadır. Özellikle öğrenciler soyut kavramları anlamlandırmada ve günlük yaşantılarıyla ilişkilendirmede çeşitli zorluklar yaşayabilmektedirler. Bu nedenle, soyut kavramların etkili bir şekilde öğrenilebilmesi için uygun öğretim yöntemleri, görsel ve dijital materyallerin kullanımı gibi destekleyici araçlara ihtiyaç duyulmaktadır.¹²³ Soyut düşünme becerisi, bireylerin gelişim sürecinde belirli bir aşamaya ulaştıklarında kazanabildikleri bir yetenektir. Bu

¹²² Basri Atasoy, *Fen Öğrenimi ve Öğretimi* (Ankara: Gündüz Yayınları, 2002), 162.

¹²³ Karen Pine vd., "Children's Misconceptions in Primary Science: A Survey of Teachers' Views", *Research in Science & Technological Education* 19/1 (Mayıs 2001), 79-96.

nedenle, soyut düşünme aşamasına henüz gelmemiş çocuklara soyut kavramları öğretmek oldukça güçtür. Çocuklar somut deneyimlere dayalı öğrenme süreçlerinde daha başarılı olduklarından, soyut kavramları anlamlandırmada zorluk yaşayabilirler.¹²⁴

Din eğitimi ve öğretiminde imgeleme yönteminin kullanımı, soyut kavramların daha somut ve anlamlı hale getirilmesini sağlayarak öğrencilerin öğrenme sürecine katılımını artırır. Özellikle DKAB derslerinde, seçmeli din derslerinde, imam hatip okullarındaki meslek derslerinde ve Kur'an kurslarında bu yöntemden yararlanmak, öğrencilerin dini bilgileri daha derinlemesine anlamalarına katkı sağlayacaktır. Bununla birlikte, yöntemin pedagojik ilkeler doğrultusunda ve öğrencilerin psikolojik gelişimlerine uygun şekilde uygulanması, eğitim-öğretim süreçlerinin başarısını artıracaktır. Kur'an'da sıklıkla kullanılan imgeleme hem insan doğasıyla uyumlu olması hem de bireylerin zihinsel ve duygusal gelişimine katkı sağlaması açısından din eğitiminde etkili bir araçtır.

Sonuç

İnsan davranışlarının, bilinçli veya bilinçsiz olarak, zihinsel süreçlerle şekillendiği ve yönlendirildiği uzun süredir psikoloji ve eğitim bilimlerinin temel ilgi alanlarından biri olmuştur. Özellikle bir eylemi gerçekleştirmeden önce zihinsel olarak canlandırma, karar verme süreçlerinde önemli bir rol oynar. Bu makale, insan davranışlarının şekillenmesinde zihinde canlandırmanın (imgeleme) önemini, süreci nörobilimsel ve psikolojik temellere dayalı şekilde ele alarak, eğitim ve din alanlarındaki uygulamalarını derinlemesine incelemeyi amaçlamıştır. Zihinde canlandırma, insan davranışlarının şekillenmesinde ve öğrenme süreçlerinde önemli bir rol oynayan karmaşık bilişsel bir süreçtir. Hem nörobilimsel hem de psikolojik araştırmalar, zihinde canlandırmanın bireylerin davranışlarını değiştirmede ve öğrenmelerini geliştirmede etkili bir araç olduğunu göstermektedir. Eğitim ve din gibi farklı alanlarda zihinde canlandırmanın kullanımı, bireylerin daha iyi bir yaşam sürmelerine ve toplumsal uyuma katkı sağlamaktadır.

Günlük hayatta gerçekleşen insan davranışlarının çoğu, spontane olanlar dışında, planlanarak, zihinde kurgulanarak ve hatta hayal aleminde yaşanarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum, bireylerin davranışlarının ardında karmaşık bir zihinsel sürecin bulunduğuna işaret eder. Kişiyi belirli davranışta bulunmaya sevk etmek için, öncelikle davranışın neticesinde elde edilecek olumlu sonuçlarla ilgili bilgilendirme yapmak oldukça faydalıdır. Aynı şekilde, olumsuz davranışta bulunan bireylerin, davranışını devam ettirdikleri takdirde karşılaşılabilecekleri olumsuz sonuçlar konusunda uyarılması da etkili bir strateji olabilir. Zira birey, olası sonuçlarla ilgili yeterli bilgiye sahip olduğunda, sonuçları zihninde canlandırır ve hissedeceği duyguları önceden kurgulayabilir.

Eğitim bilimleri açısından bu durum, zekâ türlerinden biri olan görsel uzamsal zekânın önemini ortaya koymaktadır. Görsel uzamsal zekânın önemli bir boyutu olan zihinde canlandırma ya da imgeleme yöntemi, bireyin gelecekte hissedeceği olumlu ya da olumsuz duyguları zihinsel simülasyon aracılığıyla deneyimlemesini sağlar. Yöntem, film izler gibi, bireyin duygusal ve davranışsal tepkilerini önceden deneyimlemesine

¹²⁴ Ahmet Doğanay, "Öğretimde kavram ve genellemelerin geliştirilmesi", *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler eğitimi*, ed. Cemil Öztürk - Dilek Dursun (Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2002), 232-233.

imkân tanır. Uzmanlar, imgeleme yöntemiyle bireylerde istenen davranış değişikliklerini ya da öğrenme hedeflerini gerçekleştirmenin mümkün olduğunu ifade etmektedir.

Bu olgu, insanın fitratıyla doğrudan bağlantılıdır. İnsanı yaratan Yüce Yaratıcı, bireyin tabiatını ve zihinsel süreçlerini en iyi bilendir. O sebeple kutsal kitapta insan fitratına uygun tavsiyeler ve uyarılarda bulunmuştur. Kur'an-ı Kerim, bireyin davranışlarının ve yaşam tercihlerinin doğru bir zeminde şekillenmesi için çeşitli anlatım yöntemleri kullanır. Yöntemler arasında peygamber kıssaları, önceki milletlerin yaşamından kesitler sunan yaşanmış hikayeler, insanı düşünmeye sevk eden tespitler, geleceğe dair haberler, bilimsel gerçeklikler, tembihler ve tasvirler bulunur. Yapılan anlatımların ortak noktaları, bireyin zihinsel ve duygusal düzeyde etkilenmesini sağlamak üzerine kurgulanmış olmalarıdır.

Kur'an'da en dikkat çekici anlatım yöntemlerinden biri de imgeleme yöntemidir. Cennet, cehennem, ölüm, kıyamet, yeniden diriliş ve mahşer gibi metafizik konular, bireyin zihninde somut bir şekilde canlandırılmasını sağlayacak detaylarla tasvir edilmektedir. Tasvirler, bireyin duygusal ve ahlaki farkındalığını artırmak, onun davranışlarını yönlendirmek ve nihayetinde kalıcı bir öğrenme süreci oluşturmak amacıyla hizmet eder.

Sonuç olarak, imgeleme yöntemi insan fitratına uygun bir pedagojik uygulamadır. Bu yüzden eğitimciler tarafından etkili bir şekilde kullanılması tavsiye edilir. İmgeleme, bireyde belirli bir davranışın gerçekleşmesini teşvik etmeye ya da olumsuz bir davranıştan caydırmaya yönelik çok etkili bir yöntemdir. Zihinde canlandırma, ruhun yaşadığı bir simülasyon olup yaparak/yaşayarak öğrenmenin ön hazırlık aşaması ve planlamanın ilk evresi olarak değerlendirilebilir. Özellikle din eğitimi ve öğretiminde kullanımı, metafizik kavramların daha iyi anlaşılması ve öğrencilerde kalıcı bir bilinç geliştirmesi açısından faydalıdır. Ayetlerdeki örneklerden de anlaşıldığı üzere, imgeleme yöntemi bireyin zihinsel ve duygusal yapısına uygun olarak davranış değişiklikleri ve kalıcı öğrenmeler oluşturmada etkin bir yöntemdir.

Makalede incelenen örnekler, Kur'an'ın anlatım üslubundaki imgeleme tekniklerinin, günah, sevap, cennet, cehennem gibi soyut kavramları somutlaştırarak muhatapların zihninde daha anlaşılır hale getirdiğini göstermektedir. Ancak, yöntemin eğitimde kullanımında öğrencilerin yaş ve gelişim düzeyleri dikkate alınmalı, özellikle ölüm, kıyamet ve cehennem gibi konuların işlenmesinde pedagojik ilkelere uygun hareket edilmelidir.

Modern eğitim paradigmasının ışığında, imgeleme yönteminin din eğitiminde bilinçli ve sistemli bir şekilde kullanılması, öğrencilerin dini bilgileri içselleştirmelerine ve günlük hayatlarında anlamlı bir şekilde kullanmalarına olanak tanıyacaktır. Bu yaklaşım, geleneksel eğitim yöntemlerinin ötesine geçerek, öğrenci merkezli ve yapılandırıcı eğitim anlayışını desteklemektedir.

| | |
|------------------------------|--|
| Değerlendirme | İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme |
| Etik Beyan | <p>* Bu makale, Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulan ancak tam metni yayımlanmayan "....." adlı tebliğin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş hâlidir.</p> <p>* Bu çalışma ... danışmanlığında ... tarihinde sunduğumuz/tamamladığımız ... başlıklı yüksek lisans/doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır.</p> <p><i>Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.</i></p> |
| Benzerlik Taraması | Yapıldı - Turnitin |
| Etik Bildirim | turkiyeilahiyat@gmail.com |
| Çıkar Çatışması | Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. |
| Finansman | Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. |
| Peer-Review | Double anonymized - Two External |
| Ethical Statement | <p>* This article is the revised and developed version of the unpublished conference presentation entitled "...", orally delivered at the Symposium....</p> <p>* This article is extracted from my master thesis/doctorate dissertation entitled "...", supervised by ... (Master's Thesis/Ph.D. Dissertation, ... University, City/State, Year).</p> <p><i>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</i></p> |
| Plagiarism Checks | Yes - Turnitin |
| Conflicts of Interest | The author(s) has no conflict of interest to declare. |
| Complaints | turkiyeilahiyat@gmail.com |
| Grant Support | The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research. |

Kaynakça / References

- Altıntaş, Ersin. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*. Ankara: Pegem Akademi yayınları, 2011.
- Aslan, Veysi. *Farklı Yaş Kategorilerindeki Atletlerin Depresyon Düzeyleri ve İmgeleme Biçimlerine Etkisinin Araştırılması*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Atasoy, Basri. *Fen Öğrenimi ve Öğretimi*. Ankara: Gündüz Yayınları, 2002.
- Bakırcıoğlu, Rasim. *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2012.
- Bender, William N. *Öğrenme Güçlüğü Olan Bireyler ve Eğitimleri*. çev. Hakan Sarı. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2022.
- Biçer, Turgay. *Yaşamda ve Sporda Doruk Performans Başarımın Zihinsel Dinamikleri*. İstanbul: Beyaz Yayınları, 1998.
- Bümen, Nilay T. *Okulda Çoklu Zeka Kuramı: Ders Planları, Uygulamada Karşılaşılan Güçlükler ve Türkiye'deki Çoklu Zeka Okulu Köy Enstitüleriyle Birlikte*. Ankara: Pegem Yayıncılık, 3. bs., 2005.
- Çelikkaya, Hasan. *Eğitim Bilimlerine Giriş: Eğitimcilik ve Öğretmenlik*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 4. Basım, 2009.
- Doğanay, Ahmet. "Öğretimde kavram ve genellemelerin geliştirilmesi". *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. ed. Cemil Öztürk - Dilek Dursun. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2002.
- Gambrell, Linda B. - Jawitz, Paula Brooks. "Mental Imagery, Text Illustrations, and Children's Story Comprehension and Recall". *Reading Research Quarterly* 28/3 (Temmuz 1993), 264. <https://doi.org/10.2307/747998>
- Gardner, Howard - Kılıç, Ebru. *Zihin Çerçevesi Çoklu Zeka Kuramı*. İstanbul: Alfa yayınları, 2. bs., 2010.
- Girgin, Günseli. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*. Ankara: Anı Yayınları, 7. Basım, 2011.
- Gökçe, Cüneyt. "Berzah". TDV İslâm Ansiklopedisi. Erişim 07 Mayıs 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/berzah>
- İmam Buhari. *Sahihi Buhari Muhtasarı Tecridi Sarih*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. çev. Hayrettin Karaman vd. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- İbn Kesir Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*. çev. Bekir Karlığa - Bedrettin Çetiner. 16 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2008.
- Kıral, Bilgen. "Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi". *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/15 (2020).
- Kocaarslan, Mustafa. *Zihinsel imaj oluşturma öğretiminin 4. sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama becerilerini geliştirmeye etkisi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.

Kök, İzzettin - Canbay, Orkun. "An Experimental Study on the Vocabulary Level and Vocabulary Consolidation Strategies". *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 15 (2011), 891-894. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.03.206>

Kutub, Seyyid. *Fî Zülâli'l-Kur'ân*. çev. Bekir Karlığa vd. İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 2012.

Kutub, Seyyid. *Kur'an'da Edebi Tasvir*. çev. Kamil M. Çetiner. İstanbul: Beka Yayınları, 2016.

Kutub, Seyyid. *Kur'an'da Kıyamet Sahneleri*. İstanbul: İşaret Yayınları, 2011.

Lane, John F. *Psychology in Sports: Methods and Applications*. Minneapolis: Burgess Publication, 1980.

Mevdudi, Ebu'l Ala. *Tefhimu'l Kur'an / Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*. VII Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 2017.

Önder, Alev. *Yaşayarak Öğrenme İçin Eğitici Drama*. İstanbul: Yeni Çizgi Yayınları, 1999.

Özden, Yüksel. *Öğrenme ve Öğretme*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 11. Basım, 2011.

Pine, Karen vd. "Children's Misconceptions in Primary Science: A Survey of Teachers' Views". *Research in Science & Technological Education* 19/1 (Mayıs 2001), 79-96. <https://doi.org/10.1080/02635140120046240>

Platon. *Devlet*. çev. Sabahattin Eyüboğlu - M. Ali Cimcoz. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.

Pressley, G. Michael. "Mental Imagery Helps Eight-Year-Olds Remember What They Read." *Journal of Educational Psychology* 68/3 (Haziran 1976), 355-359. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.68.3.355>

Seylan, Ali. *Temel Tasarım*. İstanbul: Yem Yayınları, 2020.

Sümbül, Ali Murat. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2007.

Şahin, Süreyya. "Cennet". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 28 Mayıs 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cennet>

Şen, Hatice. *Hemşirelik Yüksekokulu Öğrencilerinde Zihinde Canlandırmanın Temel Yaşam Desteği Becerisinin Kazanılması ve Kalıcılığına Etkisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.

Topaloğlu, Bekir. "Kıyamet". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 07 Mayıs 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kiyamet>

Toprak, Süleyman. "Haşır". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 07 Mayıs 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mahser>

Yalçın, İlimdar. *Profesyonel Futbolcularda Zihinde Canlandırma ile Öz Güven Arasındaki İlişkinin Araştırılması*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Yavuz, Kudret Eren. *Eğitim ve Öğretimde Çoklu Zeka Teorisi ve Uygulamaları*. Ankara: Ceceli Yayınları, 2003.

Yavuz, Yusuf Şevki. "Ba's". TDV İslâm Ansiklopedisi. Erişim 07 Mayıs 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/bas--dirilis>

Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. ev. Emin Işık vd. İstanbul: Azim Yayıncılık, 2011.

Yetkin Atacan, Behiye. *Görsel Uzamsal Zekaya Göre Zihinde Canlandırmanın İlköğretim Görsel Sanatlar Dersi Kapsamında İncelenmesi*. İzmir, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık, 2013.

TDV İslâm Ansiklopedisi. "Cehennem". Erişim 28 Mayıs 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/cehennem>

"Depremde 8 yakınıni kaybetti! Kıyamet kopuyor zannettim - Son Dakika Haberler". Erişim 28 Mayıs 2024. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/depremdede-8-yakinini-kaybetti-kiyamet-kopuyor-zannettim-42226681>

"TDK Sözlük Anlamı 'Pervane'". Erişim 09 Mayıs 2023. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=pervane>

"TDK Sözlük Anlamı, Zekâ". Erişim 07 Nisan 2023. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=zekâ>